

УДК 631.115

*Т.І. ЯВОРСЬКА, доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри
економіки підприємств
Таврійський державний агротехнологічний університет*

Диференціація сільського господарства за розміром суб'єкта підприємницької діяльності

Постановка проблеми. У світовій економіці та практиці немає уніфікованого визначення розмірів суб'єктів підприємницької діяльності. Залучається близько 50 різних статистичних показників із перевагою кількісних критеріїв: чисельність працюючих, річний обсяг господарського обороту і т.д. До найбільш вживаних якісних критеріїв належать обсяг прибутку, самостійність підприємства, прямі зв'язки його керівництва із персоналом, клієнтами та постачальниками й ін. Трапляються також випадки, коли критерії якісного визначення доповнюють кількісними показниками. Такий підхід вважається комбінованим і в основному ґрунтується на суб'єктивних міркуваннях та досвіді, хоча при цьому й роблять акценти на відмінностях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями оптимального поєднання малого, середнього та великого бізнесу в сільському господарстві України займаються такі науковці, як В.П. Горьовий, В.К. Збарський [2], П.М. Макаренко [3], В.Я. Месель-Веселяк [4] та інші вчені. Разом із тим узгодження розмірів вітчизняного сільського господарства із законодавчим визначенням малих, середніх і великих підприємств в Україні відносить більшість його суб'єктів до малого бізнесу. Тому питання чіткішого визначення критеріїв віднесення до суб'єктів підприємництва у сільському господарстві за розміром залишається дискусійним та вимагає проведення подальших досліджень.

Метою статті – розробка диференціації сільського господарства за розміром суб'єкта підприємницької діяльності з урахуванням особливостей галузі, статистичних, законодавчих аспектів і досвіду розвинутих країн.

Виклад основних результатів дослідження. В Україні ведеться активна законодавча робота щодо конкретизації визначення понять суб'єктів підприємництва. Зокрема, 22 березня 2012 року Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», в якому наводиться визначення понять «суб'єкти малого підприємництва», «суб'єкти мікропідприємництва», «суб'єкти середнього підприємництва». Зокрема, суб'єктами мікропідприємництва вважаються фізичні або юридичні особи, в яких середньооблікова

© Т.І. Яворська, 2013

чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не більше 10 осіб, обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну 2 млн євро. До суб'єктів малого підприємництва передбачено відносити фізичних чи юридичних осіб, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не більше 50 осіб, а обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро. В тексті наведеного Закону термін «суб'єкти малого підприємництва» охоплює суб'єктів мікропідприємництва.

Суб'єктами великого підприємництва названі юридичні особи – суб'єкти господарювання, в яких середня чисельність працівників за звітний період (календарний рік) понад 250 осіб і річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 млн євро. Решта суб'єктів господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва [6].

Для прикладу узгодимо розміри фермерських господарств України із законодавчим визначенням малих, середніх та великих підприємств (табл. 1 і 2).

Як показують дані таблиці 1, за законодавчо закріпленим критерієм виручки від реалізації продукції (до 2 млн євро) 95,3% фермерських господарств, які звітували за формами 2-ферм та 50-сг, належать до суб'єктів мікропідприємництва. Серед решти фермерських господарств 4,1 % можна віднести до суб'єктів малого підприємництва і 0,6 % – до великих підприємств. Отже, 99,4 % фермерських господарств України згідно з вітчизняним законодавством за показником чистого доходу (виручки) від реалізації продукції є суб'єктами малого підприємництва. Серед сільськогосподарських підприємств за виділеним критерієм 99,0 % – це малі (із включенням суб'єктів мікропідприємництва), 0,9 – середні та 0,1% – великі підприємства.

1. Групування фермерських господарств України за чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції, 2011 р.

Групи підприємств за чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції, тис. грн	Кількість фермерських господарств у групі		Площа сільськогосподарських угідь на одне фермерське господарство, га	Чистий дохід (виручка) від реалізації на одне фермерське господарство, тис. грн
	од.	%		
До 50	18439	55,4	25	15
51-150	6623	19,9	54	88
151-300	2867	8,6	114	219
301-500	1278	3,8	167	388
501-700	720	2,2	233	594
701-1000	705	2,1	308	836
1001-2000	1063	3,2	445	1442
2001-10000	1362	4,1	1010	4136
10001-50000	211	0,6	2991	17641
Більше 50000	6	0,0	5651	129191
Усього	33274	100	128	440

Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Найбільш поширеним у віднесенні підприємств до суб'єктів підприємництва у розвинутих країнах є критерій “чисельність працівників”, що пояснюється його простою, доступністю, інфляційною стійкістю тощо [11]. Групування за критерієм чисельності працюючих у фермерських господарствах (табл. 2) показало, що відсоток віднесених до суб'єктів мікропідприємництва становить 95,8 %. Відповідно частка малих

фермерських господарств збільшилася від 99,4 % за критерієм виручки від реалізації до 99,7 % за критерієм чисельності працівників. Проведене раніше групування сільськогосподарських підприємств, які звітують за формою № 50-сг, також підтверджує тенденцію до віднесення більшості із них за критерієм чисельності працівників до суб'єктів малого бізнесу.

2. Групування фермерських господарств за середньообліковою чисельністю працюючих, 2011 р.

Групи підприємств за середньообліковою чисельністю працюючих	Кількість фермерських господарств у групі		Площа сільськогосподарських угідь на одне фермерське господарство, га	Чисельність працівників на одне фермерське господарство, осіб
	од.	%		
До 10	31877	95,8	78	2
11-20	820	2,5	800	14
21-30	253	0,8	1359	25
31-40	117	0,4	1785	35
41-49	64	0,2	1835	45
50-250	139	0,4	2997	90
Більше 250	4	0	7614	284
Усього	33274	100	128	3

Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Наведені розрахунки показують, що для сільського господарства необхідний диференційований підхід до розмежування малих, середніх і великих підприємств. На нинішній час, своє трактування цього питання має тільки вітчизняна статистика. Зокрема, у наказі Державної служби статистики України від 9 листопада 2011 року № 289 «Про затвердження Методологічних положень з організації державних статистичних спостережень зі статистики сільськогосподарських підприємств» записано, що великим, середнім сільськогосподарським підприємством є підприємство, розмір якого дорівнює або перевищує порогові значення хоча б за одним із таких статистичних критеріїв: або понад 200 га сільськогосподарських угідь, або понад 50 гол. великої рогатої худоби, або свиней, або овець чи кіз, або понад 500 гол. птиці, або чисельність працюючих понад 20 осіб, або дохід (виручка) від реалізації продукції сільського господарства перевищує 150 тис. грн. Відповідно підприємство, розмір якого менше зазначених порогових величин, є малим сільськогосподарським підприємством [7].

Водночас при розгляді статистичних даних сільськогосподарських підприємств за основними організаційно-правовими формами господарювання, зокрема, господарських товариств, виробничих сільськогосподарських кооперативів, до приватних підприємств належать великі фермерські господарства з площею сільськогосподарських угідь понад 1000 га і чисельністю працюючих понад 50 осіб.

У практиці багатьох країн враховується «галузева диференціація», тобто розмежування норм критеріїв поділу підприємств на малі, середні та великі залежно від галузевої приналежності. Наприклад, у сільському господарстві США американські фахівці поділяють ферми на категорії за критерієм суми реалізованої ними продукції (обсяг продажу, тис. дол.):

- I – (до 10 тис. дол.) – за умови проживання фермера в сільській місцевості;
- II – (від 10 до 40) – малі ферми;
- III – (від 40 до 250) – сімейна ферма;
- IV – (від 250 до 500) – велика сімейна ферма;
- V – (понад 500) – суперферма [11].

Не вирішеним законодавчо питанням в Україні залишається діяльність особистих селянських господарств, які приєднали до своєї частки земельні паї і ведуть самостійне господарювання. При цьому згідно з Господарським кодексом України вони не належать до суб'єктів господарювання.

Враховуючи результати проведених досліджень та сучасні законодавчі й статистичні аспекти, пропонуємо таку диференціацію сільського господарства:

мікроекономіка – особисті селянські господарства із площею до 2 га;

суб'єкти малого бізнесу – особисті селянські господарства товарного напрямку, сільськогосподарські підприємства (в тому числі фермерські господарства) із площею сільськогосподарських угідь до 500 га та чисельністю працівників до 20 осіб. До цієї категорії віднесемо і приватних підприємців, які працюють у сільському господарстві;

суб'єкти середнього бізнесу – сільськогосподарські підприємства (в тому числі фермерські господарства) із площею сільськогосподарських угідь від 500 до 1000 га й чисельністю працівників до 50 осіб;

суб'єкти великого бізнесу – сільськогосподарські підприємства (в тому числі фермерські господарства) із площею сільськогосподарських угідь понад 1000 га та чисельністю працівників більше 50 осіб.

Виділення мікрোগосподарств у наведеній диференціації частково спирається на досвід Польщі, до яких у країні належать господарства із площею до 2 га. Нині такі господарства у Польщі швидко втрачають своє значення, тому що зазнають труднощів в одержанні субсидій ЄС, або не мають доступу до них [12]. Прототипом таких господарств в Україні, які мають схожі проблеми, є наші вітчизняні особисті селянські господарства.

Висновки. У сільському господарстві України поділ сільськогосподарських під-

приємств за розміром на великі й середні та малі існує тільки для цілей статистики. Після прийняття Закону України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” та відповідних доповнень Господарського кодексу, до суб'єктів малого підприємництва можна відносити більшість сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств і приватних підприємств. Проте, наприклад, фермерське господарство із площею більше 400 га досить важко назвати мікропідприємством, а фермерське господарство із площею понад 1000 га – суб'єктом малого бізнесу. Запровадження галузевої диференціації дало б змогу акцентувати увагу на тих суб'єктах підприємництва в сільському господарстві, які найбільше потребують підтримки з боку держави – це фермерські господарства, особисті селянські господарства товарного спрямування та приватні підприємці.

Список використаних джерел

1. Аграрний сектор України / Критерії суб'єктів підприємницького бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-60/doc-80/>.
2. Горьовий В.П. Проблеми раціонального поєднання малих, середніх та великих підприємств / В.П. Горьовий, В.К. Збарський // АгроІнком. – 2007. – № 11–12. – С. 74–78.
3. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки / П.М. Макаренко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.
4. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного виробництва / В.Я. Месель-Веселяк. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1999. – 272 с.
5. Підприємницька діяльність та агробізнес: підруч. ; за ред. М.М. Ільчука, Т.Д. Іщенко. – К.: Вища освіта, 2006. – 544 с.
6. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
7. Про затвердження Методологічних положень з організації державних статистичних спостережень зі статистики сільськогосподарських підприємств: Наказ Державної служби статистики України від 9 листопада 2011 року № 289 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodologichnih-polozhen-z-organizaciyi-d-doc82120.html>.
8. Knutson, Ronald, J.B. Penn and William T. Boehm. 1990. Agricultural and Food Policy. 2d Edition. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, с. 272.
9. OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2005. – Paris: OECD, 2005. – 416 p.
10. Small Business Statistics / Інтернет сторінка Адміністрації малого бізнесу США // <http://www.sbaonline.sba.gov/aboutsba/sbastats.html>, 01.08.2005 p.
11. Shelman, L. Mary. The Agribusiness Systems Approach: Cases and Concepts // International Agribusiness Management AIS. – Boston: MA Harvard Business School – 1991. – P. 47-51.
12. Trzy Lata czlonkostwa Polski w Unii Europejskiej : Bilans kosztów społeczno-gospodarczych zwiazanych z czlonkostwem w Unii Europejskiej – Polska na tle regionu (1 maja 2004 r. – 1 maja 2007 r.). – S. 11.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2013 р.

*